

Tyylittelyn historiallista semantiikkaa

Mika Pyly: *Istorija ponjatija «stilizatsija» v russkom modernizme.* Helsinki: Helsingin yliopisto, 2023, 393 s. ISBN: 978-951-51-9948-5.

Venäläisen modernismin tutkimus on yksi Neuvostoliiton romahtamisesta hyötyneistä aloista. Neuvostoliittolaisessa taidekriitikissä ”modernismi” oli herjaava yläkäsite, jolla tarkoitettiin virallisesti hyväksytyä taiteen ja ajattelun vastakohtaa. Samaan aikaan lännessä venäläistä modernismia tunnettiin huonosti, sillä aihetta pidettiin Neuvostoliitossa tabuna ja liian monet teokset ja dokumentit olivat tutkijoiden ulottumattomissa. Oma tutkimusalanaan, yksittäisten toimijoiden tai käytänteiden tutkimuksesta erotettuna, se syntyi lännessä uhmaamaan Neuvostoliiton virallista näkemystä vasta 1970-luvulla, levisi Neuvostoliittoon 1980-luvun lopussa ja alkoi lopulta kukoistaa 1990-luvulla. Vielä kolme vuosikymmentä myöhemmin modernistisen taiteen ja ajattelun tutkimus on läntisessä Venäjä-tutkimuksessa – ja yllirajaisessa modernismin tutkimuksessa ylipäättään – kuitenkin edelleen verrattain marginaalista. Tämä on huomattava ero vaikkapa angloamerikkalaiseen modernismintutkimukseen, jonka älyllisesti monipuolisella ja dynaamisella akateemisella kentällä ei pelätä käydä keskustelua käsitteellisistä ja metodologisista kysymyksistä.

Osin tämä johtuu siitä, että venäläisen modernismin tutkijat ovat 1990-luvulta lähtien menestyksekkäästi etsineet onohduksissa olleita nimiä ja teoksia sekä tulkinneet alati kasvavaa tekstikorpusa uudelleen. Empiirinen lähestymistapa – arkistopohjainen, tekstihistoriallinen, elämäkerrallinen, hermeneuttinen – on dominoinut venäläisen modernismin tutkimusta muiden, esimerkiksi teoreettisten, lähestymistapojen kustannuksella, jotka lisäisivät ymmärrystämme tutkimuskohteen muodostumisesta ja liittäisivät venäläisen modernismin tutkimuksen osaksi yllirajaista modernismin tutkimuksen kenttää. Näin Venäjä-tutkijat eivät toistaiseksi ole juurikaan onnistuneet muuntamaan taas saatavilla olevien primääri lähteiden ja niitä käsittelevän tutkimuksen määrää käsitteelliseksi laaduksi, minkä takia käsityksemme venäläisen modernismin kulttuurihistoriasta on pysynyt pitkälti entisellään. Lisäksi Neuvostoliiton romahtamisen jälkeinen venäläisen modernismin tutkimus on kiistattomista empiirisistä saavutuksistaan huolimatta aivan liian usein suhtautunut kriittömästi arvojärjestelmään ja kaanoniin, jonka

venäläiset modernistit itse, omia tarkoituksiperiään varten määrittelivät *fin de siècle*n ja toisen maailmansodan välisenä aikana.

Tätä taustaa vasten Mika Pylysen väitöskirjatutkimus *Istorija ponjatija «stilizatsija» v russkom modernizme* (”Tyylittelyn käsite venäläisessä modernismissä”) liittyy osaksi lännessä orastavaa tutkimussuuntausta, jonka Edward Waysband on nimennyt ”uudeksi venäläisen modernismin tutkimukseksi” (eng. *new Russian modernist studies*, ks. *Partial Answers* 20:2, 2022)¹. Sen juuret ovat 1990-luvulla, eritoten Omry Ronenin vaikutusvaltaisissa tutkimuksissa myöhäismodernistisesta ”hopeakauden” käsitteestä. Tutkimussuuntaus pyrkii kehittämään ja kokeilemaan uudenlaisia teoreettisia viitekehkyksiä, jotka edesauttaisivat tutkijoita tarkistamaan näkökantojaan ja arvioimaan venäläisen modernismin taiteellista ja henkistä perintöä uudelleen. Pylysen väitöskirja, joka on vaikuttava interventio venäläisen ja kansainvälisen modernismin tutkimuksen saralle, syventyy tarkastelemaan tyylittelyn (ven. *stilizatsija*) käsitteen historiaa venäläisessä modernismissä. Näin se jatkaa uudelle venäläisen modernismin tutkimukselle keskeistä käsitteistön johdonmukaista ja revisi-onistista uudelleenarviointia.

Edeltäjiensä tavoin Pylysi kieltäytyy ottamasta venäläisen modernismin toimijoiden tai heidän vastustajiensa käyttämiä termejä ja käsitteitä annettuina. Sen sijaan hän tarkastelee toiselta historialliselta aikakaudelta kulkeutunutta terminologista aineistoa itseilmaisun ja itsensä tehostamisen keinoina, joihin eri kulttuuritoimijat ja ryhmittymät 1900-luvun alussa turvautuivat. Aiemmin uuden venäläisen modernismin tutkimuksen saralla on kyseenalaistettu sellaisten käsitteiden essentialistista luonnetta kuin symbolismi, dekadenssi, akmeismi, futurismi ym. Pylysen väitöskirja puolestaan tarjoaa sofistikoituneen ja kunnianhimoisen katsauksen ”tyylittelyn” käsitteestä, joka ei venäläisten modernistien käytössä ollut yhtään vähemmän monimerkityksellinen tai hämmäntävä kuin edellä mainitut. Pylysi jäljittää ja analysoi jo testattua metodologiaa hyödyntäen tyylittelyn käsitteen käyttöä venäläisten modernistien taiteellisessa elämässä.

Toisin sanoen Pylysen väitöskirja keskittyy tarkastelemaan tyylittelyn käsitteen muuttuvaa semantiikkaa ja kirjavaa retorista käyttöä venäläisten modernistien sekä heidän vastustajiensa kriittisessä aikalaisdiskurssissa. Siksi on johdonmukaista, että tekijä hyödyntää analyysissään

Hans Robert Jaussin aikoinaan kehittämää reseptioesteettistä vastaanottoteoriaa. Kyseessä on eittämättä metodologisesti onnistunut ratkaisu, sillä kirjoittajan nimenomainen tarkoitus, eli tyyllittelyn käsitteen alkuperäisen merkityksen (tai merkitysten) kartoittaminen, edellyttää sivistyneistön – venäläisten modernistitaiteilijoiden ja -teoreetikoiden varsinaisen kohdeyleisön – odotushorisonttien perusteellista historiallista rekonstruktiota.

Väitöskirjan pääteesi on, että venäjänkielises- tä merkityksestään huolimatta tyyllittelyn käsite sellaisena, kuin sitä historiallisesti käytettiin venäläisessä modernismissa, ei juuri liity taiteeliseen jäljittelyyn. Sen sijaan käsite heijastelee kahta taiteellisen ilmaisun juonetta, jotka läpäisevät kaiken kulttuurituotannon varhaisessa venäläisessä modernismissa: uusien taiteellisten ilmaisukeinojen etsintää pelkistämisen ja skematisoinnin avulla, ja niin kuvataiteilijoiden kuin kirjailijoiden mieltymystä menneisiin aikakausiin, toistuviin historiallisiin menneisyyttä hyödyntäviin, usein ekssoottisiin eli Venäjän ulkopuolelle sijoittuviin aihevalintoihin, mitä aikalaiset nimittivät ”retrospektiivisyydeksi”.

Väitöskirjan aikajana käsittää reilun kahden vuosikymmenen pituisen ajanjakson 1800–1900-lukujen taitteesta 1920-luvun alkuun. Ensisijainen lähdeaineisto koostuu venäläisten modernististen kulttuuritoimijoiden – kuvataiteilijoiden, kirjailijoiden, teatteriohjaajien – sekä tekijöiden ja yleisön välissä toimineiden välittäjähahmojen – eli kriitikoiden ja teoreetikoiden – kriittisistä lausunnoista. Lähdeaineisto on ensisijaisesti peräisin venäläisistä aikalaisjulkaisuista. Pylsy on onnistunut hyödyntämään Suomen Kansalliskirjaston kansainvälisesti arvostettua venäläisten aikakauslehtien kokoelmaa erinomaisesti.

Tutkimuksen perusteellisuuden ja laaja-alaisuuden ansiosta Pylsyn väitöskirjan lähde- luettelo on vaikuttava ja venäläisen modernismin tutkijoille hyödyllinen. Lähteitä on suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, ranskaksi, saksaksi sekä tietysti venäjäksi. Väitöskirjan tekstin tavoin myös käytetty aineisto hämmästyttää metodologisella puolueettomuudella ja ennakkoluulottomalla lähestymistavalla: Pylsy jättää venäläisen modernismin eri toimijoiden väliset esteettiset demarkaatiolinjat omaan arvoonsa ja tarkastelee niitä modernistiryhmien välisinä erottautumisen välineinä eikä merkitsijöinä, joilla olisi sen suurempaa merkitysarvoa.

Väitöskirjalla on myös johdonmukainen ja hedelmällinen ylijäräinen tulokulma, joka pyrkii sijoittamaan venäläisen modernismin osaksi laa-

jempaa yleiseurooppalaista aikalaiskontekstia, mikä selventää ja selittää eri puolia venäläisen modernismin taiteesta ja kulttuurista. Tekijä ei rajoitu vertailemaan vain tyypillisiä suuria kansallisia modernismeja (useimmiten puhutaan ranskalaisesta ja saksalaisesta), vaan analysoi myös esimerkiksi suomalaisia 1900-luvun alun primäärilähteitä.

Pylsy osoittaa tuntevansa venäläisen modernismin tutkimuksen läpikotaisin ja ottaa samalla kriittistä etäisyyttä konventionaalisempiin lähestymistapoihin. Näin hän rikastuttaa olemassa olevaa tieteellistä kirjallisuutta erittäin omaperäisellä tulokulmalla ja lukuisilla oivalluksilla varhaisen venäläisen modernismin käsitteellisestä kehityksestä. Kuten sanottua, Pylsy ei ryhdy modernismin tutkimukselle luonteenomaisesti tehtäilemaan uusia tulkintoja kiistellyistä käsitteistä. Sen sijaan hän omaksuu ”funktionaalisen” lähestymistavan, jota ovat kehilleet ja soveltaneet hänen edeltäjänsä uuden venäläisen modernismin tutkimuksen parissa. Pylsy hylkää perinteisen pyrkimyksen – enimmäkseen anakronistisiin – määritelmiin ja tulkintoihin ja tarkastelee modernistisia käsitteitä niiden alkuperäisessä historiallisessa käyttöyhteydessä, ennen kaikkea poleemisina työkaluina, joiden alkuperäinen tarkoitus ei ollut niinkään kuvata ja selittää määrättyjä taiteellisia käytäntöjä vaan pönkittää taiteilijan tai taiteilijaryhmän omakuvaa kulttuuriartefaktien markkinoilla (tai päinvastoin, kieltää heidän paikkansa artefaktien ja ideain markkinoilla).

Väitöskirjan kolme päälukua käsittelevät eri taiteellisen ilmaisun muotoja: kuvataidetta, teatteria sekä sanataidetta. Selkeä kronologinen kuljetus – seikkaperäinen ja anakronismeista vapaa – tekee tekstin punaisena lankana toimivasta pääteesistä entistäkin vakuuttavamman. Väitöskirjan ensimmäinen luku tarkastelee tyyllittelyn käsitettä suhteessa *Mir iskusstva* eli Taiteen maailma -ryhmän toimintaan ja vastaanottoon. Toinen luku rakentuu samoin, mutta varhaisen venäläisen modernistisen teatterin aineistolla, ja keskittyy ennen kaikkea ohjaaja Vsevolod Meijerholdin toimintaan. Kolmas ja viimeinen luku käsittelee varhaismodernistista kaunokirjallisuutta keskittyen ennen kaikkea historiallisen tai retrospektiivisen, kuten kirjoittaja sitä nimit- tää, kirjallisuuden kulta-aikaan 1907–1910. Sen tärkein edustaja on epäilemättä Mihail Kuzmin, joka kaunokirjallisuuden kirjoittamisen ohella myös teoretisoi tekemistään. Viimeinen luku on aikajänteeltään lyhyempi, mutta luultavasti väitöskirjan tärkein, sillä tyyllittelyn käsitteen polyseeminen luonne käy parhaiten ilmi juuri

kirjallisuuden ympärillä käydystä polemiikista.

Hyödyntäen valtavaa määrää primääri-lähteitä, niin kulttuuriartefakteja kuin niitä kommentoivia kriittisiä lausuntoja, Pylsy havainnollistaa, kuinka tyylittelyn käsite syntyi ja kehittyi venäläisen kulttuurituotannon alalla viittaamaan toisaalta sellaisiin varhaismodernis- mille tyypillisiin piirteisiin kuin pelkistämisen tarve ja toisaalta historialliseen retrospekti- vismiin. Kaikista intentioista ja tarkoituksista riippumatta, niin kuin väitöskirjasta käy selvästi ilmi, tyylittelyn käsite toimi näin venäläisessä diskurssissa modernismin itsensä synonyyminä. Vasta venäläisen modernismin kolmannella vuo- sikymmenellä, so. 1910-luvulla, alkoi tyylittely saada lopullisesti sen semanttisen merkityksen, mikä sillä on venäjäksi nykyäänkin, tarkoittaen taiteellista jäljittelyä.

Pylsyn väitöskirjalla on epäilemättä erittäin suuri analyttinen ja informatiivinen arvo. Se esittelee niukasti tutkittua ja huonosti ymmär- rettyä puolta venäläisen modernismin kulttuuri- historiasta. Yhtäältä väitöskirjatutkimus valottaa varhaisen venäläisen modernismin kompleksista

historiaa ja auttaa paremmin ymmärtämään sen taiteellisia käytänteitä. Toisaalta väitöskirjan hedelmällinen ja ajatuksia herättävä metodolo- gia avaa uusia mahdollisuuksia tulevalle tutki- mukselle, ennen kaikkea mitä tulee venäläisen modernismin käsitteistön historiallisen seman- tiikan revisionistiseen selvittämiseen. Pylsyn tutkielma avartaa ja rikastuttaa ymmärrystämme modernistisen taiteen olemuksesta koko sen historian ajalta.

Leonid Livak
Toronton yliopisto

Suomennettu ja muokattu julkaistavaksi vasta- väittäjän englanninkielisestä lausunnosta.

Viite

1 Waysband kirjoittaa kahdesta hiljattain ilmestyneestä tutkimuksesta: Irina Shevelonkon toimittamasta konferenssijulkaisusta *Reframing Russian Modernism* ja Leonid Livakin monografiasta *In Search For Russian Modernism*, molemmat vuodelta 2018.

Venäläisemigranttien kodit maailmalla

Maria Yelenevskaya & Ekaterina Protassova (eds.): *Homemaking in the Russian-speaking Diaspora. Material Culture, Language and Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023. 234 s. ISBN 978-1-4744-9449-6.

Ihmisillä on elämäntarinansa, mutta niin on esineilläkin, ja nämä tarinat liittyvät usein toisiinsa merkityksellisellä tavalla: esineet kertovat omistajistaan. Tämä on Maria Yelenevskayan ja Ekaterina Protassovan toimittaman kirjan itses- tään selvä mutta jännittävä perusajatus. Kirjassa on kymmenen artikkelia ja joukko valokuvia, sen tekstejä yhdistää toimittajien laatima johdanto ja Larissa Aroninin jossakin määrin kokoava artik- keli. Artikkelit kertovat emigranteista Kreikassa, Japanissa, Suomessa, Australiassa, Yhdysval- loissa, Uruguayssa, Israelissa ja Turkissa. Useim- mat kirjoittajat ovat venäläisiä emigrantteja eri yliopistoissa. Mukana on myös suomalainen Kira Kaurinkoski, joka työskentelee Ranskassa ja käsittelee artikkelissaan venäläisiä Kreikas- sa, sekä moskovalainen Gleb Pilipenko, joka kirjoittaa venäläisten emigranttien Uruguayhin

perustaman pienen yhdyskunnan kielestä ja sen muuttumisesta ajan mittaan.

Kirja kuvaa venäläisten emigranttien kotien esineistöä ja arkikieltä eri maissa sekä sitä, mitä ne edustavat kodeissa ja miten nykyelämälle ominainen liikkuvuus ja superdiversiteetti vai- kuttavat niihin. Tekijät pohtivat myös, edistääkö ”venäläisen” kodin rakentaminen integroitumista uuteen ympäristöön vai haittaako se sitä, sekä kuinka ja miltä osin entinen koti rekonstruoidaan uudessa maassa. Lähestymistapa on sosiologi- nen – tai pikemmin mielestäni etnografinen – ja kielitieteellinen.

Larissa Aronin viittaa Edward Relphiin, jonka mukaan koti on inhimillisen olemassaolon keskeinen kehys. Se liittyy identiteettiin, jota tukevat esineistö, kirjajhllyn kirjat ja arkielä- mässä käytetyt kielet. Venäläisten emigranttien kodit ja niiden venäläinen esineistö heijastavat kulttuurista ja henkistä nostalgiaa, mutta ne eivät heijasta poliittista nostalgiaa; tässä teos nojaa Svetlana Boymin tunnettuun luokitteluun (*The Future of Nostalgia*, 2001). Mielikuvitus, jonka käyttöön ennen vain etuoikeutetulla väestönosal-